

Najstariji trgovački brodovi

Ljubo Marčić, Split

Historija brodarstva je usko vezana sa historijom naroda i država. Prve početke brodarstva treba tražiti u davno predhistorijsko doba. Poznato je, da je Istok u mnogočem pretekao Zapad, iako je u svom kulturnom napredovanju brzo sustao. Indijci, Kitajci i Japanci su vjerojatno zaplovili rijekama i morem prije od naroda koji su nastavali obale Sredozemnog mora. Ovi pak narodi nijesu imali s dalekim Istokom nikakvog življeg dodira, pa stoga istočni narodi nijesu mogli da odlučno utječu na kulturu naroda oko Sredozemlja.

U prvome početku nakon dugotrajnog promatranja, čovjek je prešao u akciju, naime, prijelazom s jedne strane rijeke na drugu. Kao prijevozno sredstvo mu je služio ogroman balvan ili deblo, na kojem je jašio i tjerao ga pokretima ruku u nogu, ili ga je sam tok rijeke nosio niz vodu. Mnogo kasnije je čovjek došao na pomisao, da takova debla izdube i da se smjesti unutra, te da ih tjera nekim zgodnijim predmetom, kao motkom ili lopatom. Tako je s vremenom naučio da pravi vesla i da ih koristi u brodarstvu. Kasnije je čovjek došao do spoznaje, da pored vesala koristi vjetar kao pogonsku snagu, razapinjući neko platno ili životinjsku kožu na motki, koja se križala s jarbolom. Dugo je trajalo dok je čovjek usavršio prikladnu vrst jedra. Radi svoje sigurnosti je čovjeka kasnije strah nagnao, da sveže nekoliko panjeva

jedan do drugog, i tako stvori splav. Sve je ovo čovjeka podučila nužda za boljim i udobnijim životom. Naime, čovjek je kod svojih prijelaza s jedne strane rijeke na drugu uzeo sa sobom dio vlastitih proizvoda što su mu bili suvišni, da iste zamijeni sa viškom proizvoda svoga susjeda s onu stranu rijeke, a koje je on trebao. Otada su ljudi postepeno u toku mnogo vjekova razvijali i usavršavali svoje primitivno brodarstvo, boreći se neprestano s velikim zaprekama i prinoseći neizmjereno skupe i krvave žrtve. Uza sve to čovjek nije prestao da se bavi brodarstvom i da se njime koristi, dapače je ono postalo jedno od najvažnijih potreba ljudskog života.

Najstariji spomenici o brodovima potječu iz Mezopotamije i Egipta. Prvi stanovnici Mezopotamije su bili Sumerani, koji su vjerovatno bili i najstariji pomorci svijeta, koji su plovili po Perzijskom zalivu. Na rijekama Eufratu i Tigrisu se u 45. vij. prije n. e. razvila plovidba na plitkim brodovima, spletenim od vrbova pruča poput golumih košara, obloženih životinjskom kožom, i oblijepjenim katranom. Kormanilo se pomoću dvaju jakih vesala. Kasnije su se gradili i drveni brodovi s jednim jarbolom, podržavanim užetima, koji ie na vrhu imao koš za stražu.

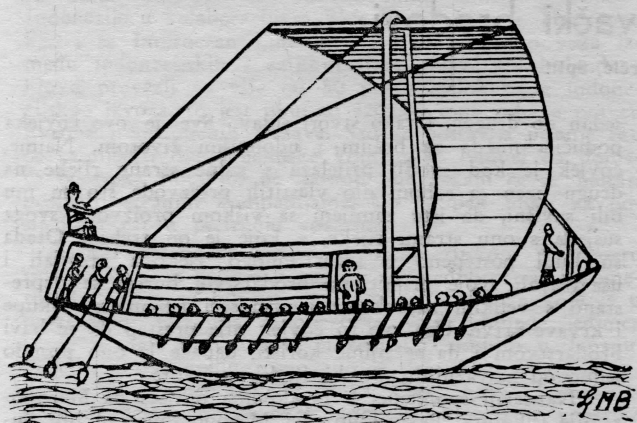
U ikonografiji starih Egipćana najstariji model broda potječe iz 50. vij. prije n. e. i prikazuje monoksilni čamac. Egipćanima je bila prijeka potreba imati plovna

sredstva za vrijeme periodičnih velikih poplava Nila, koji je svojim mnogobrojnim kanalima upućivao stanovništvo na izgradnju brodova. Tako su oni imali na Nilu brodove za ribolov, za prijevoz robe, za luksuz i za rat. Deset vjekova kasnije njihovi su brodovi na vesla, a jedra su im služila kao sporedno pogonsko sredstvo. Brodove su najprije gradili od papirusa, a kasnije od drva. Za prijevoz obeliska su Egipćani gradili duge brodove, a gradili su brodove i za duga putovanja po Sredozemnom i Crvenom moru radi trgovine, koja se ubrzo znatno razvila. Brodovi su bili na vesla, a jedra su služila kao sporedno pogonsko sredstvo. Najstarija se slika pomorskog broda nalazi na reljefu kralja SAHURE oko 2000. g. prije n. e. Najbolja pak slika egipatskih pomorskih brodova se nalazi na reljefu iz DEIR el BAHARIJA, a prikazuje povratak ekspedicije kraljice HATSEPSUT iz zemlje Punt (na obali Somalije) oko 1500. g. prije n. e.



ILIRSKI BROD „LIBURNA“

Palestini na sjever, podno planine Libana, živjeli su Feničani, narod srodan Izraelcima. Ratovi i komešanja na Istoku dovedoše im u zemlju svu silu izbjeglica. Njihova zemlja, dugačka i uska, postade prenapučena i nije više mogla sve hraniti. To je primoralo Feničane da se posvete



EGIPATSKI BROD NA NILU

plovidbi i pomorskoj trgovini. Oni su bili najslavniji pomorci u staro doba, koji su već u 15. vij. prije n. e. plovili po čitavome Sredozemnom moru kao dobri trgovci, a više puta i kao pomorski gusari. Trgovačkih brodova su imali dvije vrste: Ofir brodovi, koji su se gradili na Crvenom moru a plovili su do Indije, te Tarsis brodovi, koji su plovili prema zapadu. Fenički su brodovi bili viši

i kraći od egipatskih, osobito širi i dublji, dakle podesniji za more i dugu plovidbu, a nosivosti do 200 t. U sredini broda je bio jarbol i često je na vrhu istog bio koš, splen od šiblja. Vesla su im bila sporedna. Feničane sledila, što su — na poziv egipatskog kralja Neka II. — prvi oplovili Afriku. Oni su sedam stotina godina gospodarili morem i osnovali mnoge naseobine u južnoj Italiji, na Siciliji i sjevernoj Africi. Najveća je naseobina bio grad Kartaga, osnovan 869. g. prije n. e. Feničani plove do Madere, Kanarskih otoka, voze srebro iz Kadiksa, kositar iz Engleske.

Tako je Sredozemno more postalo sve to više poprištem utakmice brodova raznih naroda. Među ovima su se isticali i Grci, koji su u 8. vij. prije n. e. naučili graditi brodove od Feničana. U početku su Grci imali dug i nizak brod na jedra i 12 vesala. U 7. vij. prije n. e. su trgovački brodovi bili dugi do 20 m s jednim jarbолоm. Drugi je tip broda bio »istiokaupus« s jednim jarbолоm i bez vesala. Za prijevoz konja i raznog materijala imali su veće brodove »hipagoge« s jednim niskim jarbолоm. Grci su još imali i brze trgovačke brodove sa visokim jedrom i 10—12 vesala. U 5. vij. prije n. e. javlja se najveći trgovački brod za dugu plovidbu sa dva jarbola, bez vesala. Glavna trgovačka roba su bile žitarice, a zatim vino, ulje, vuna, lan, konoplja, kovine i građevno drvo. Trgovalo se još pamukom, mirodijama, svilom, draguljima, srebrom i zlatom. Središta grčke pomorske trgovine su bila Atena i Korint, jer je tim gradovima pogodovao njihov geografski položaj sa dobrim lukama, i svojim brojnim i jakim brodovljem. Grci su i osnovali mnoge naseobine u Maloj Aziji, oko Crnog mora, u sjevernoj Africi, na Siciliji, južnoj Italiji i južnoj Francuskoj. U VII vij. prije n. e. osnovali su u Jonskom moru naseobine Krf i Drač, a u 4. vij. prije n. e. u Jadranskom moru naseobine Issa (Vis), Pharos (Starigrad na Hvaru), Korkyra melaina (Korčula), Tragurion (Trogir), Epetion (Stobreč) i Herakleia (između Splita i Šibenika). Grci na našoj obali su plovili na širokim i čvrstim brodovima s jednim jedrom i na vesla.

Rimljani su preuzeli od Grka brodograditelisku i pomorsku vještinu. Imali su mnogo trgovačkih brodova svake vrste i veličine, i to: za dugu plovidbu od 250—1300 t i za malu obalnu plovidbu do 100 tona. Imali su po jedan jarbol, a kasnije još po dva manja, jedan na prednjem, a drugi na stražnjem dijelu broda. Kao teretni brod se isticala »Corbita«, koja je imala koš na vrhu jarbola. To je bio veoma brz teretni brod koji je odlijevao i najvećim valovima. Brodove male obalne plovidbe nazivali su »Scaphae«. Brodovi duge plovidbe su ponajviše prevozili žito, jer je Rim bio milijunski grad, a Italija slabo obrađivana zemlja, nije mogla da prehrani ogromno stanovništvo. Kad je jednom u Rimu izbila glad, tad je rimski tribun Pompej pošao sa brodovljem u Korziku i sjevernu Afriku da dovede žito. Kod jedne oluje se posada ustručavala da isplovi. Tad se Pompej prvi ukrci i poviče: »Navigare necesse est, vivere non est necesse« (Ploviti je potrebno, živjeti nije potrebno). Osim žita su Rimljani uvozili još kožu, krzna, slanu ribu, papir, staklo, lan, voće, kovine, vunu, med, vosak, divlje zvijeri iz Afrike za cirkuse i drugu robu. I mala obalna plovidba je bila veoma razvijena, osobito u kanalu La Manš, između engleske obale s jedne strane i francuske s druge.

U 4. vij. prije n. e. su na našoj obali, od ušća Soče do grčkih granica, živjeli Iliri. To je bio narod indoevropskog podrijetla, koji se raspadao na razna plemena. Tako je između Raše i Krke živjelo pleme Liburni. Oni su imali veoma razvijenu brodogradnju, pa su svojim brodovima »Liburna« dali osobit oblik trupu i stvorili najbolje brodove onoga vremena. Tip njihova broda je bio veoma podesan za napadaje po moru i uopće za podhvate, kod kojih je brzina igrala glavnu ulogu. Uvaživši vrline ovih brodova, ovaj tip broda su preuzeli Rimljani za svoju ratnu mornaricu. Tako je »Liburna« ostalo i nadalje tipično ime za lagani i brzi brod sa dva reda vesala.